

Una güeyada asturiana a Pí i Margall

DAVID M. RIVAS

*«El puxu, el movimientu y l'espardimientu
les idegues vinieran siempre de los
pueblos pequeños»*

F. Pi i Margall

Na España contemporánea, pocos homes foron tan reborgaos polos padrocinadores del centralismu políticu comu lo fora Pí i Margall. D'abonda conocencia de Cataluña y del País Vascu y estudiantes del procesu amestaor d'España, Pí i Margall ye, ensin dubbia dala, el maxín, que más s'encresta contra'l vieyu Estáu unitariu. Bandera de delles barganaces, fo, dalguna forma, reivindicáu pol movimientu anarquista, pol liberalismu, polos republicanos, polos nacionalistes, y caún d'estos idegarios tuviera un motivu pa poder allugar a Pí cerca les sos tesis.

D'un llau, fo'l precursor del federalismu y el so llabor nesti tarrén diba ser seguíu polos pensadores ácrates, riba too Ricardo Mella. Fo tamién ún de los principales representantes de lo qu'ha nomase *socialismu preinternacionalista*. Por too, alcontramos a Pí i Margall na estrema izquierda na so dómina, tan siquier hasta que los bakunistes desbarbiaron les sos idegues.

Pero tamién podemos desatapar en Pí i Margall rasgos del pensamientu del *rexeneracionismu*, lo mesmo nel so amarguxu y rial agüeye los males del pueblu y del Estáu —los *males de la patria* nes pallabres de Lucas Mallada—, que nes soluciones qu'ufierta. Allendáu na alministración helvética, suaña con que'l gobiernu gobierne lo menos na vida los homes y les comunidaes y camienta que la república federal ye'l réxime más afayaízu pa frayar unos vezcs unitaristes que pa él son los culpables de la escayencia cultural y de les crisis llargues. Federaista encamentáu, proponeor de que l'Estau medie lo menos posible y autor d'una de les crítiques más fondes contra'l cristianismu y la monarquía, tenía de ser prohóome de lliberales y republicanos.

Amás de la so abonda comprendoría'l problema'l proletariáu, Pí i Margall entamó desengue-deyar una de les cuestiones más enartaes que diba condicionar dempués la hestoria d'España hasta los nuesos díes. Esta cuestión nun yera otra que la cuestión nacional. Pí adicó riba too pa la nomada «cuestión catalana», que, como dixerá del tiempu Jutglar, «yera más que'l problema la burguesía catalana».

*La diferenciaidá d'Asturies nel pensamientu
Pí i Margall*

Asturies, cuasi siempre oriellada nos análisis políticos, tábalu tamién na dómina Pí i Margall. Pero na so obra *Las Nacionalidades*, el federalista catalán recueye d'Asturies tolos fechos diferenciales que conoz. Tolo que conoz ye enforma poco, en comparanza cola so mucha conocencia de Cataluña, del País Vascu o d'Aragón, pero ye un fechu rial el so consideramientu d'Asturies como un país estremáu y definíu.

Pí i Margall sofita la esistencia d'un principiu

estremaor asturianu en tres pegoys: l'hestóricu, el llingüísticu y el xurídico... Pa plantegar l'aspeutu hestóricu agüeya l'encadarmamientu del procesu amestaor español, dende la Hispania romana hasta'l sieglu XIX. Pa Pi i Margall, fo la espada o l'antoxu los principes los que xuncieran les naciones peninsulares, pero enxamás fora la pruyidura popular nin la suscripción d'un pautu federal ente pueblos iguales. Tolos pueblos diben afletar la política amestaora embaxo la condición del respetu a los sos fueros y a les sos cadarmes territoriales y manicipales, pero, dempués, l'Estáu rebengará, pasu ente pasu, estes llibertaes, entamando poles d'Asturies.

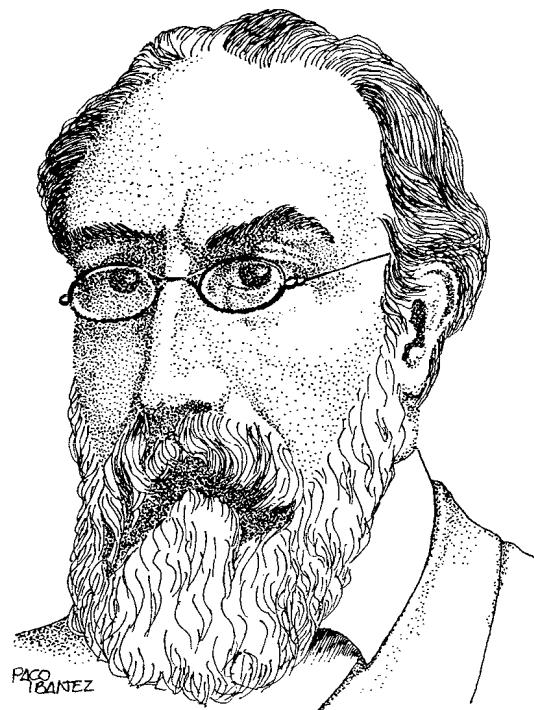
Apondera Pi les virtúes del pueblu d'Asturies cuandu calletra'l so hestóricu independentismu escontra les invasiones de romanos, godos y árabes, y encalca un fechu perimportante: enxamás esistiera un proyeutu amestaor colos reinos nacíos nos Pirineos magar tener la mesma relixón y les mesmes necesidas defensives contra'l fanequeru vecín cordobés.

Pero, pa Pi i Margall, el fechu sustantivu más importante na hestoria d'Asturies ye l'aportáu'n 1808. Nun achuquinó a los asturianos el poderiu los exércitos del emperaor d'Europa. Asina escribe:

«Allevantóse la primera Asturies, que tamién fora la primera contra los árabes. Ensín entrugar a denguna les sos vecines, ensín oyer otra voz que nun fora la de los sos erminos sentimientos, encadarmó un gobiernu de so, declaró-y la guerra a Napoleón, organizó tropes y nun tuvo taramiella pa despachar embaxaores que colaran a solicitar el sofitu d'Englaterra. Taba entóncenes aconceyada n'Uviéu la Xunta Xeneral del Principáu, «ayalga —diz el Conde Toreno—

dichosamente guarecía del cuasi xeneral esfarrape los antiguos fueros». Asturies invisióla cola suma autoridá y enfotó nella los destinos de so».

Pi xulga perimportante que los asturianos, acoriciando la llibertá de so, tornaran una estitución de calter económico nun poder executivu dafechu coles atribuciones d'un Estáu, un poder llexítimu porque Asturies adicara na Xunta *«la representación llexítima del Principáu»*.

Pi i Margall

Camienta dempués cómo'l país entamaor del movimientu contra los franceses diba perder la so autonomía y tamién la so representación nes Cortes centrales. Asina diben finar los poderes

autónomos d'Asturias y diba entrase nun *status* de provincialidá de segunda clas que diba agravase dempués.

D'otru llau, falando de l'abondanza llingüística española, diz Pi i Margall que, xunta l'idioma oficial mantiénense vives delles llingües llatines (gallegu, bable, catalán, mallorquín y valencianu) y una llingua d'otra nacencia, la llingua vasca. Diz, en 1877, qu'estes llingües nun tán escaicíes y que van dexando la *vulgaridá* pa dir rutiando per caminos lliterarios.

Afíncase na emportancia que tienen pa les llingües la renacencia los *xuegos florales* medievales y los certámenes lliterarios que, dende la Ciudá Condal, foran espardíos a toles naciones que caltienen la so llingua tradicional. Y, falando de cómo'l públicu *s'apitez* de les cbres escribíes na so llingua de nacencia, fai un atalamientu sociolóxicu que tal paez cuntiar al casu asturianu. Pi maraviéllase de que'l cultivu y la devoción por estes llingües faise, riba too, non polos que «*cuidámos de federales sinón polos que s'estimen unitarios y conservadores*».

No que cinca al drechu consuetudinariu y a les estituciones organizatives tradicionales asturianes, nótase'n Pi i Margall una conocencia ruina. Namái fai un referimientu curtiu a la midía superficie'l *día de güés* y un bon desendolcu pa desplicar la estitución de les tierres *a foru*, enfiteusis temporal asemeyada nos sos anicios a la *rabassa mortau* de Cataluña.

Siñala que, cola apición d'engarradielles, traulques y pleitos qu'asocedíen cuando finaba'l plazu'l foru (polo xeneral otorgáu pola vida tres reis y ventinueve años más), tuvo que mediar na tema el mesmu *Consejo de Castilla*:

«Tando dulbiosu'l *Consejo*, dicidióse d'esmenu por una triba *statu quo*, y mandó, n'alcordada de 10 de Mayu 1703 que nun se diera continu a delles demandes de los siñores dietros no que cincara renovaciones de contratos que nun tovieron resolvíes definitivamente les cuestiones de perpetuidá o temporalidá de los foros. Esta risolución nun tainda abolía, l'alcordada rixe, y los foros son perpetuos tan siquier de fechu, anque nun lc seyan de drechu. Talántase que son perpetuos güeyando les l'eis desamortizaores, onde se declaren redimibles, xunta los demás censos, los que yeren *manes muertes*; y, en 1873, unes Cortes Costituyentes nun s'entaramangaran pa xeneralizar el beneficiu. La custión taría ya decidía si la ditadura'l xeneral Serrano nun aboliera l'alcuerdu d'aquellos Cortes, embaxo l'escusamientu d'ameyoralu».

Pa Pi i Margall, les enguiñas del foru asturianu son dos. La primera d'elles ye que'l propietariu concede munches vegaes el dominiu útil de dellos predios a un coletivu llabraores que tienen drechu a faer una repartición de la tierra'n suertes. Dempués, los foreros escueyen a ún d'ellos pa que trate col forista.

La segunda enguina ye que'l foreru, lo mesmo que l'enfiteuta catalán, ye quien pa subforar la esplotación, polo que delles vegaes, subfora incluso'l subforeru. Pero la desemeyanza col contratu tradicional catalán ta enraigonada'n que'l foreru y el subforeru nun puen participar del llaudemiu.

La emportancia de Pi i Margall p'Asturias

Na llarga obra Pi i Margall los problemes sustantivos y les diferencialidaes d'Asturias repre-

senten una parte abondo pequeña. Nun diba ser d'otra miente. Asturies, requexada tres les sos montañes, con caminos asemeyaos a gatileres y esfarrapada pol mitu cuadonguista amás de por una clas dominante que nun ye acoriciar los sos drechos como pueblu, yera y ye dafechu una esconocía.

De cualquier miente, anque Asturies represente poco na obra de Pi y Margall, la so obra representa muncho p'Asturies. Ensin dulbia dala, enxamás un autor falará con tanto claror como él de los drechos d'Asturies, nel contestu la reconocencia los drechos de toles naciones. Nin tan siquier los rexionalistes propietarios del XIX y XX s'atrivieren a decir al alto la lleva lo que Pi dixerá, nin a nomar les coses pol so nome como Pi lo fixera.

Por frente a la dialética istitucionalización-oriellación na que tán emprisionaos los homes y los pueblos y que ye resforciada pol unitarismu, Pi y Margall —*l'únicu doctrinariu de la revolución española del sieglu XIX*—, como dixera Cambó—déxamos la manda federal, una idega que puxó pa ser y nun fo quien.

Pa Pi, esi unitarismu ye'l más grande mal políticu porque esfarrapa llingües, mescaba valores históricos y maya'l criteriu les coletivididaes más pequeñes. Pa defendese d'esti mal, Pi i Margall nun alcuentra una solución estremada del pautu federal, esto ye, de «*la xuntanza los pueblos asigún les sos afinidades verdaeres y los sos porgüeyos auténticos*». Pa él, la sociedá val más que'l Estáu y, embaxo esta idega, prúye-y que la sociedá tea'l drechu poder decidir.

Ente 1866 y 1869 va vivir en París y torna al castellán les obres del idiólogu'l federalismu, Pierre-Joseph Proudhon. L'impautu que-y causa

l'autor francés alviértese na so vida y na so obra. Esta influencia tará nel so agüeye hestóricu, na noción de *xusticia*, na carauterización del poder, nel federalismu pautista, nes sos ideges socioeconómiques. Nun faltaron dellos autores que, desaxerando hasta velo y dexalo, el so agüeye'l federalismu, vinieron a decir que la so obra ye namái una traducción de les tesis plantegaes por Proudhon nel so llibru *Du Principe Fédératif*.

El pensamientu proudhonianu que Pi i Margall recueye ye d'una abcnda emportancia pa un país que ta revisando la so cadarma. Nesti puntu, falar de Proudhon y falar de Pi ye dicir lo mesmo. Pa Proudhon, pa Pi y Margall, el principiu federativu dunvíanos al pautu ente países, pero tamén (que ye perimportante) al encadarmamientu de ca territoriu. El federalismu proudhonianu predica la escentralización a tolos niveles, dende les estancies de la comuna y el mancipiu.

Parroquia y conceyu pue dicise n'Asturies, estituciones hestóriques, sociales y económiques que puen vese afleutaes por un criteriu simplayu: el criteriu col que se fixera'l modelu amestaor, el rexonalizaor dempués y el comarcalizaor agora.

Finando, pue llese a Pi i Margall pa sintir la satisfacción de saber qu'un home del so altor punxo a Asturies nel mesmu llugar que los demás países, faló de les sos diferencialidaes y los sos drechos, comentó la so hestoria, aponderó la so llingua y el so puxu y desplicó delles estituciones tradicionales.

Pero, más perimportante, ye faer una llectura nuea: la del federalista que crei nel maxín de los pueblos pequeños, y que-y propón a Asturies y a toles naciones una solución rialista que nun s'escaez del horizonte utópicu.